
БРИГАДИР М.Б.,
кандидат психологічних наук,
доцент, кафедра
соціальної роботи,
Тернопільський національний
економічний університет,
м. Тернопіль

ПРОЕКТНА СВІДОМІСТЬ В СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

В статті обґрунтовано доцільність використання проектного підходу у вирішенні проблем сучасної психології, описано особливості проектної свідомості, з позицій системної мислєдіяльної методології, визначено механізми створення і реалізації проектів.

Ключові слова: проектна свідомість, проектування, мислєдіяльність, комунікація, рефлексія, розуміння.

В статье обоснована целесообразность использования проектного подхода в решении проблем современной психологии, описаны особенности проектной сознания, с позиций системной мыслительной методологии, определены механизмы создания и реализации проектов.

Ключевые слова: проектное сознание, проектирование, мыслительность, коммуникация, рефлексия, понимание.

In the article the feasibility of using the project approach in solving the problems of modern psychology, describes the design features of consciousness, from the standpoint of system thinking-active methodology defined mechanisms for creating and implementing projects.

Keywords: design consciousness, design, thinking-active, communication, reflection and understanding.

Постановка проблеми. Проектування – особливий тип організації мислительної роботи, якому уже понад 5 тис. років. Щоразу появу проектувальної діяльності пов'язують із потребою виходу за стандартні умови, ситуацію, коли не вистачає традиційної організації наявного знання. Проект поєднує в собі жорсткість в організації та м'якість по відношенню до взаємодії із наявним соціальним контекстом та розумінням ситуації. В сьогоденні актуальності набуло питання можливості та ефективності конструювання і реалізації психологічних проектів. Такий вид проектування охоплює еволюційно-набутий досвід майбутньотворення в теоретичному, методологічному й прикладному аспектах. Проте недокінця є визначеними аспекти застосування психологічних проектів, не визначено їх методологічні особливості.

Аналіз досліджень та публікацій з даної проблеми. Теоретичні та методологічні основи проектувальної діяльності досліджували: О. І. Генісаретський, В. Л. Глазичев, М. С. Каган, С. Б. Кримський, В. М. Розін, Г. П. Щедровицький; загально-психологічні положення про сутність і розвиток особистості як суб'єкта життєдіяльності К. А. Абульханова-Славська, О. Г. Асмолов, Г. А. Балл, А. В. Брушлінський, Г. С. Костюк, С. Д. Максименко, В. А. Моляко, В. В. Рибалка, С. Л. Рубінштейн, В. А. Семиченко, В. О. Татенко, Т. С. Яценко; вчинковий підхід до трактування психологічних явищ розробляли М. М. Бахтін, В. А. Роменець.

Мета статті: з позицій системної

мислєдіяльнїсної методології описати використання проектного підходу у вирішенні проблем сучасної психології.

Виклад основного матеріалу.

Наука будучи особливою історично-перехідною формою організації знань і мислення, поступається місцем мислєдіяльності. Саме остання вільно конкурує із відомим раніше формами організації знання, починає все більше утверджуватись в теорії, методології та практиці організації довкілля. Еволюція дослідницьких спроб та способів дослідження соціуму, його ефективної організації саме дійшла до точки виникнення відмінних від попередніх форм пошукової активності. Традиційні погляди на науку, які здійснюються в межах позитивізму в сучасності довели свою неспроможність та недієвість при обґрунтуванні явищ й процесів. Зокрема Г. П. Щедровицький вказує, що наука завжди обмежується предметом та методом дослідження, часто визначити, які неможливо та недоцільно, натомість першооснови набувають цілі і цінності (для чого і заради чого здійснюється дослідницький пошук) [7, с. 6-7].

Мислєдіяльність (МД) – це комплекс інтелектуальних і комунікативних процесів, які включені в контекст організованої колективної діяльності [6]. Такий вид активності передбачає обов'язкову участь декількох осіб, які із різних позицій логічними способами намагаються вирішити завдання різної складності. Термін «мислєдіяльність» ввів Г. П. Щедровицький у 1980 році, він пов'язаний системно-мислє-

діяльнісним (СМД) підходом. В межах означеної концепції (СМД) науковцем розроблено такі базові онтологічні і організаційно-діяльнісні схеми: багатоплощинності організації знання; відтворення діяльності та трансляції культури; організаційно-технічного співвідношення і штучно-природного розвитку; мислєдіяльності [4].

Розробляючи методологію сучасної психології слід зауважити, що методологічна робота нами розуміється як комплекс критики, схематизації, програмування, проблематизації, конструювання, проектування, онтологічного аналізу та нормування. Результатом такої роботи є створення проектів та приписів, які можливо реалізувати в практичній діяльності.

Якщо розглядати психологію як особливу сферу мислєдіяльності, то при цьому значимості набуває питання цілей та цінностей. Для чого і зради чого здійснювати психологічну роботу. Колінгвуд стверджує: «...якщо хочемо спасти цивілізацію, повинні добре розібратись у людських справах. А це означає – добре зрозуміти людський розум та процеси, які в ньому відбуваються, знати їх різні форми у різних типів істот...знання це має бути науковим. Одним словом, воно має бути психологією» [7, с. 15]. Психологічні проекти та програмні форми мислення сутнісно збагатять сучасність та забезпечать її універсальними конструкціями організації та управління довкіллям.

Проектна свідомість зароджується в межах проектного підходу, відповідно до методологічних позицій системно-мислєдіяльного методології Г. П. Щедровицького. Ю. В. Громико в структурі проектної свідомості визначає проектну мислєдіяльність, проектну комунікацію, проектну рефлексію та проектне розуміння (це проектні операції) [2, с.14]. Як зазначає науковець, такий досвід перетворення різних практик є з однієї сторони суб'єктивним феноменом, з іншої – загальносвітовим та історичним. Ю. В.

Громико описує проектну свідомість як сферу, в якій відбувається замикання всіх типів мислення, які здатні породжувати і створювати проекти із множиною функцій проектного мислення, створюючи онтологічні гіпотези, організаційні структури, програми, знання, норми та ін. [2, с.334].

Головною ознакою свідомості є її відкритість і безкінечність, в ній не має обмежень, уява здатна створити неіснуюче. Така властивість надає проектуванню можливості віртуального переформування реальності та перевіривши проект на можливість реалізації, запровадити задумане в майбутньому. Це водночас вирішує проблема поєднання теорії і практики, які часто несумісні. Деякі науковці, вважають свої теоретичні розробки настільки досконалими, що не бажають реалізовувати власні надбання в практику, вважаючи її недостойною. Г. Галілей стверджував: «Якщо мої конструкції не відповідають фактам, тим гірше для фактів». Тому використання проектного мислення подолає проблему несумісності реального та уявного, створить можливості перевірки теоретичних концепцій щодо доцільності та дасть змогу забезпечити соціум універсальними приписами і проектами. Їх завдання не перевірка винайденого на істинність, а виявлення потенціалу реалізованості задуманого.

Проектна свідомість є подвійним знанням: онтологічним – про особливості буття проектної системи; мислєдіяльним – про рефлексивні здобутки проективної свідомості, яка притаманна суб'єкту. О. І. Генісаретський проектування пов'язує із нормуванням, або номотетикою [1, с. 79.]. Остання розуміється ним як спосіб «законодавчої» діяльності розуму при встановленні законів і правил пізнання. Такий підхід до проектування передбачає залучення морального і аксіологічного до процесу пошуку знання. Г. П. Щедровицький вказує на те, що нормування є основою мислення, що обумовлює наявність рефлексії.

Проектне мислення є генетичною родовою ознакою будь якого мислення [2, с. 17], але воно відрізняється від решти типів мислення перспектно-орієнтаційною ознакою окрім того, що воно визначає як треба, воно передбачає, що може бути в майбутньому. Початок проектного мислення саме в майбутньому, так нормотворчі функції поступово перетворюються в обмежувальні.

У проектному мисленні розгортаються та реалізуються всі відомі людству форми мислення, тому проєктувальник має вільно володіти ними. Впродовж антропологічного розвитку виникали такі форми мислення: як породження і конструювання ідеального плану (платонізм); як виявлення логічного, категоріальної організації мислення (аристотелізм); як персонально-особистісна, позиційна форма виходу у ставленні до абсолюту (схоластичні традиції теології); як рух в предметних структурах знання (наукова форма організації мислення); як відкрите незадане мислення, яке розгортається поза словесно-закріпленими і оформленими категорійно-понятійними відмінностями, що у підсумку трансформує категорійно-понятійну організацію (трансцендентальне мислення); як формування розпредмечених структур (філософсько-методологічна форма); як перетворення практичної мислєдїяльності в ситуацію (проектне мислення) [2, с. 18].

Коли особистість проєктує, вона навчається створювати власне бачення майбутнього, стає повноцінним суб'єктом творення неіснуючого. При цьому вона не опирається на об'єктивну, незалежно існуючу науку, а привласнює власне здобуте знання та надає йому свого морально-ціннісного змісту. Предмет мислення стає ширшим, має можливості багатовекторної організації та подальшої реалізації. Як ми вже раніше зазначали проектне мислення не позбавлене ознак всіх попередніх еволюційних форм мислення, в тому володіє логічністю, доказо-

вістю, ідеалістичністю, теоретичністю та ін. важливими характеристиками, які притаманні мислєдїяльності. Так об'єкти мислєдїяльності набувають ознак особистісної суб'єктивності і характеристик трансцидентності. Процес мислення тоді не є простим відтворення раніше здобутого знання, він позбавляється обмежень, задіює креативність та весь потенціал особистості. Крім того, в особистісних психологічних структурах набуває актуальності – відповідальності. Привласнення та суб'єктивне розуміння однооментно включає механізми самозвіту за власне мислення. Ю. В. Громико зауважує, що проектне мислення в трансцендентальному вимірі є ідеальною активністю, яка конструює в чистій свідомості час, а в антропології – вік [2, с.22]. Проектне мислення позбавляє можливості повторення того, що було, а з іншої сторони зберігає зв'язок між тим, що було і тим, що ще буде. Воно володіє власною специфікою, яка не притаманна всім решти формам мислення – це спрямування на перетворення ситуації, тому тут саме ситуація стає предметом мислення.

Відповідно до теорії діяльності В. В. Давидова, акт мислення завжди обумовлений предметами оточення, їх властивостями та прагненнями особистості їх перетворення [3]. Такий підхід цілком відповідає діалектико-матеріалістичному вченню, яке панувало в середовищі радянських науковців. Воно визначає першопочатком психічної активності матеріальний світ. Відмінне трактування процесу мислення відображене в підході Г. П. Щедровицького, він стверджує, що воно генетично обумовлене і спрямоване на ідеалізоване, моделююче відображення мислєдїяльності, самої структури діяльності в ситуації [6]. Оскільки проектне мислення поєднує в собі всі попередні еволюційні форми мислення, то в його межах може відбуватись декілька оргтехнічних мислєдїяностей одного рівня, при цьому вони по різному ідеалізують предмет

перетворень [2, с.26].

Існує два типи проєктів: одні виникають першопочатково через постановку проблеми і потім рухаються до постановки цілей; інші навпаки через початкове визначення цілей – до виявлення проблеми. Основна ознака акту проєктного мислення є наявність етапу нормування, або ідеалізоване моделювання мислєдїяльностї. Ця теза співзвучна із ідеєю І. Г. Фїхте про інтелектуальне споглядання [5]. Ідеалізоване моделювання мислєдїяльностї оформляється через схему, яка відображає організовану дію, водночас фона не є феноменальною, так як її завдання створити такі обставини, де б перевірені досвідом способи практики взаємодїали так, щоб здійснити прорив у майбутнє. Тобто проєктне мислення містить в собі проєктну дію, можливого передбачення перебігу подій у певній ситуації.

При здійсненні проєктного мислення – суб'єкт проєктування має займати певну значиму позицію (суспільну, особистісну), яку він створює самостійно використовуючи рефлексію. Як зазначає Ю. В. Громико процес позиціонування передбачає побудову позиційних полів в ситуації. Це відбувається внаслідок об'єднання ізолюваних і розрізнених точок зору різних систем мислєдїяльностї, в подальшому має відбутись самовизначення щодо привласнення позиційного простору [2, с.30]. Так максимально задїюється суб'єктивний потенціал проєктувальника та спрацьовують рефлексивні механізми.

Позиціонування неможливе без розуміння, в свідомості суб'єкта проєктування має сформуватись чітке уявлення про дійсність, знання, оточення, цінності. Відображення власного сприймання та розуміння відбувається в мислекомунікації, в чітко словесно сформованому прагненні та бажанні здійснити перетворення. Розуміння відрізняється від рефлексії процесом зв'язування різноманітних позиційних просторів. Суб'єкт створює власну

позицію із комплексним розумінням і прийняттям всіх сприйнятих моральних норм і уявлень.

При аналізі проєктної діяльності слід виокремити проєктну комунікацію, як зазначає Ю. В. Громико саме вона забезпечує введення у свідомість учасників проєктування суспільної соціокультурної ситуації, суспільних зв'язків, в межах яких має вималюватись майбутнє [2, с. 34]. Так відбувається перетворення проєктної діяльності у методологічну роботу, максимально реалізуючи всі пояси мислєдїяльностї. Схема останньої у Г. П. Щедровицького складається із трьох автономних поясів: 1) соціально організованої і культурно закріпленої колективно-групової мислєдїяльностї (мД); 2) поліфонічної і поліпарадигмальної мислекомунікації, яка виражається і закріплюється в словесних текстах (МК); 3) чистого мислення, яке розгортається в невербальних схемах, формулах, графіках, таблицях, картах, діаграмах (М) [8; 9].

Проєктна мислєдїяльність включає в себе: проєктне мислення, проєктну комунікацію, проєктне мислєдїяння. Перше забезпечує ідеалізоване нормування інших типів мислєдїяльностї, проєктне мислєдїяння пов'язане з побудовою позиційних просторів, а проєктна комунікація забезпечує формування суспільних зв'язків між різними системами мислєдїяльностї, також створює у свідомості модель майбутнього. Розуміння формується в процесі мислення, переноситься на мислєдїяльність, а потім на мислекомунікацію. Рух смислових структур здійснюється через схематизацію, яка має різні функції у всіх структурних компонентах проєктного мислення.

Найбільш важлива характеристика проєктного мислення і проєктної мислєдїяльностї – це забезпечення прориву в майбутнє. Для цього створюються універсальні мислєдїяльні форми, які формуються на основі конкретної ситуації і переносять її у майбутнє за певними принципами.

Наступним кроком є миследіяльністьне програмування, яке здійснює розподіл і зв'язування мислення і діяльності в межах одного рефлексивного мислення. Тому не може один задумувати проект, а інший реалізовувати, автор новоствореного має сам запроваджувати придумане. На відміну від проектування, програмування є неодноразовим актом, а процесом постійних інтегративних кроків постановки проектно-перетворюючих цілей і реалізації проекту. При цьому постійно відбувається зміна самого мислення (аналізується ситуація, ставляться цілі, розв'язуються проблема, вирішуються задачі).

Для створення проектів необхідно володіти ідеальною дійсністю проектування, яка складається із набору конструктивних елементів. Вони програються в мисленій ідеальній кінцевій цілісній конструкції і мають визначені функції.

Нами пропонується схема створення проектів, вона включає чотири етапи, які поступово та логічно описують розгортання процесу проектування. Перший етап пов'язаний із усвідомленням автором проекту ситуації, яка є актуальною та потребує вирішення. На особистісному рівні – це вимагає від проектувальника оволодіти і проявити властивості суб'єкта. Другий етап потребує від проектувальника вироблення власної позиції, яка опирається на його морально-ціннісні переконання і визначає стратегію майбутнього проекту. Третій етап – вимагає організації мислекомунікації, де б з різних ціннісних, моральних, наукових позицій обговорювалась мож-

ливість зміни об'єкта, на який спрямовується активність проектувальника. Четвертий етап, завершальний, знаменується появою моделі майбутнього проектного утворення та описує всі механізми практичної реалізації задуманого.

Висновки.

Проектування – це система миследіяльності, яка пронизана процесами рефлексії і розуміння, містить в собі технологізовані основи ситуативної дії, процеси мислекомунікації й взаєморозуміння, а також мислення, яке є наслідком розуміння нового предмету думки.

Проектування – це спосіб проживання на основі мислення випереджаючих універсумних форм суспільно-історичної практики. В ньому завжди існує моральна основа організації майбутнього. При проектуванні задумана зміна має бути побудована і визначена власне суб'єктом проектування, виходячи із його мислительних уявлень і морального самовизначення. При цьому поєднується особисті цінності, історичні факти, що призводить до змін форм мислення, засобів і способів дії.

Проектування як методологія – це інтелектуальне мистецтво. Воно завжди спрямоване на метапредмет, який опирається на ідею формування та функціонування рефлексивного мислення. З однієї сторони виникає ідеальна дійсність, з іншої програються рухи і виявляються результати досліджень в багатьох галузях, що у підсумку забезпечує реалізацію ідей метапредметності та метакогнітивної організації соціального довкілля чи психологічних конструктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Генисаретский О.И. Методологическая организация исследований и разработок в области автоматизированного проектирования // Автоматизация строительного проектирования (организационное проектирование). / О. И. Генисаретский – М., 1975. -[Електронний ресурс] –Режим доступу: http://gtmarket.ru/files/article/3402/Oleg_Genisaretsky_Methodological_Organization_of_System_Activity.pdf

2. Громыко Ю.В. Проектное сознание: Руководство по программированию и проектированию в образование для систем стратегического управления./ Ю. В. Громыко – М.: Институт учебника Paideia, 1997. - 560 с.
3. Давыдов В.В. Анализ структуры мыслительного акта. Доклады АПН РСФСР./ В. В. Давыдов. – 1960. – N 2. -[Электронный ресурс] – Режим доступу: http://www.experiment.lv/rus/biblio/vestnik_3/v3_davidov_analiz_strukt.htm
4. Зинченко А.П. Г.П.Щедровицкий как практик и современная практика СМД методологии./ А. П. Зинченко - [Электронный ресурс] – Режим доступу: www.alzin.ru/files/gppraktik.doc
5. Коплстон Ф. От Фихте до Ницше / Ф. Коплстон / Пер. с англ., вступ. ст. и примеч. д. ф. н. В. В. Васильева. – М.: Республика, 2004. - 542 с.
6. Щедровицкий Г.П. Избранные труды./ Г. П. Щедровицкий - М.: Шк.Культ. Полит., 1995. – 800 с.
7. Щедровицкий Г. Методология організації сфери психології // Психологія і суспільство. – 2000. - № 2. – С. 6-24.
8. Щедровицкий Г. П. Принципы и общая схема методологической организации системно-структурных исследований и разработок // Системные исследования. Методологические проблемы. – Ежегодник-1981. – М., 1981 - [Электронный ресурс] – Режим доступу: <http://www.circle.ru/archive/naumov.html>
9. Щедровицкий Г. Схема мислєдїальності – системно-структурна будова, значення і зміст // Психологія і суспільство. - № 4. – 2005. – С. 29 - 40.